

sexcentos; universos autem in fugam verterunt, »
ii Mach. xi, 8.

Denuo, effex ad constantiam stimulus est cogitare, quod ait hic Sapiens, scilicet justum et sapientem permanere in sua sapientia quasi solu; inconstantem vero esse stultum et lunaticum, qui cum luna et instar luna mutatur. Id per umbras videre gentilium sapientes, qui censuerunt viri corda esse constantiam; feminae, inconstantiam. It. Zeno, Stoicorum parens, dicebat facilius esse utrem inflatum mergere, quam virum probum invitum ad aliquid agendum cogere. Nam invictus animus, rationis recte placit confirmans, cedit nemini. Ita Philo, lib. Quod omnis probus sit liber.

Anaxarchus philosophus, cum a Nicoreonte, Cypri tyranno, in saxe concavo tunderetur; animo infactus: « Tunde, inquit, tunde Anaxarchi vasculum, Anaxarchi constantiam non teres. »

Socrates semper erat eodem vultu; cum illi in prosperis gestant, in adversis dejectantur. Unde S. Hieronimus robur Socratis commendat.

Agesilauus monenter ut aliiquid vite rigore remitteret: « At ego, inquit, me consuefavi, ut quemcumque inciderit fortuna mutatio, non quoram ipse mutationem. Mira animi constantia, quae nec in austeriori vita delicias requireret, nec inter delicias agens, ab illis corrumphi posset. Ita Plutarchus in Laceda.

Manlius electus in consulem Romanum, instantibus cunctis ut eum acceptaret, immobili animo ac vuln. respondit: « Alium, Quirites, querite, ad quem hunc transferatis honorem; nam nec ego vestros mores ferre possum, nec vobis imperium petripi poteritis. » Ita Livius, lib. VI, Decade 1, et Plinius Junior, De Viris illustribus, cap. xxviii.

Cato, cum, perditis jam rebus, cum amici horarentur ut ad Cesarem elementaria configerent, responderunt: « Victorum esse, et eorum qui deliquissent, supplicare; Catonem nee victum, ne captum esse, qui se per omnem vitam invictum præstisset, ac Cesarem honestate justitiae longe superasset: Cesarem potius victum caputumque esse, qui bellum, quod diu negasset se moliri adversus patriam, nunc id egisse convicuisse esset. Prinde, pro se Cesarem orarent qui vellet, pro Catone neminem orare debere. » Ita Plutarchus in Catone.

C. Mervius, Augusti centurio, captus et ad Antonium perductus, cum interrogaretur quid de se statu juberet: « Anguli; inquit, me jube; quia non salutis beneficio, nec mortis supplicio adduci possum, ut aut Cesares miles esse desnam, aut tuus esse incipiam. »

Genitilibus constantiores fuere Christiani.

Ludovicus, Bavariae dux, captus ab Alberto marchione Brandenburgensi, qui multa cum misericordia ex peccatis, ait: « Que poteris ex me libero impetrare, eadem modo ex capto peteo; si

quid amplius voles, corpus meum in tua potestate; animum mihi, non tibi obnoxium inveneries. » Ita Eneas Sylvius, lib. III De Rebus Aifonsi.

Victor, proconsul Carthaginis, sollicitatus ad arianismum: « Dicile, ait, regi vestro, ut ierbibus me subjiciat, adigat bestias, exercuet omnem genere tormentorum; si consentio, frusta sum in Ecclesi baptizatus catholice. Num si haec vita presens sola fuisse, et aliam, qua vere est, non speraremus aeternam, nec ita faciemus ad modicum, atque temporiter gloriarer. » Ita Victor; lib. III Wandale.

S. Basilios prefecto Valentini Imperatoris ministri mortem, nisi Valenti Ariano pareret, tranquille et intrepide respondit: « Atque ultimam aliquid mihi esset digni munera, quod offerem hunc qui maturus Basilium de nodo hujus foliis absolveret. » Cumque duxit ei nox sequens ad deliberandum: « Ego, ait, cras idem ero qui mente; tu ultimam te non mutares! » Ita Eccl. Histor. lib. XI, cap. x.

S. Basilii socius S. Gregorius Nazianzenus in Disticha: « Quisquis, inquit, venientibus vicissimque abeuntibus rebus confudit, illi utique fulvo pereundi labenti confidit. Dies ad diem te transmittit, levissimeque volvitur; at constantis hominis sententia sempiternum diem habet. » Et nox: « Id denum mihi placet, quod altissimas in animo radices egit. » Illi nixivrum sunt heroes, celo, quasi civitatis fortium, signi; de quibus Isaia cap. LXI: « Vocabuntur in ea, ait, fortis justitia, plantatio Domini ad gloriam mundum. »

Hanc parabolam apologeticam similem festivo gaijice, asbesti, sincochites et carbunculi apologeti nostri Cyrilii, lib. I Apolog. moral. cap. XXVI, cuius titulus: In bonis constantia te conseruat: « Galaxias, inquit, asbestos et synochites, gemmae simili congregante, de suis virtutibus coparent disceptare, primaque dixit galaxias: Ego quidem licet adamantino robre non polleam, ipsum tamen excedo quod tenacissime proprietate, ab igni minimae calefio. Mox asbestos illi se preferens infarbat: Utique nobiliori ego praeditus sum qualitate, quod inseparabiliter unctuosum humorum contineo, semper accensus vix aut nunquam extinguior. Quibus synochites adjunxit: Vosmetipso, ut video, de contraria vestra immutabilitate jacatis; attamen ego haud minus admirabilem esse potu, quoniam varietate mirabili cum luna q. o. tide cresco et decreso. Verum cum qui seipsum commendat, non ille probatus sit; idcirco ipsi non immerito placuit carbunculi audire sententiam radianis, qui praedictus da causa, ex quo rationis fibram, mox disceptantium litera sententialiter definit, dixitque: Cum contrariorum habitu sit præstantius privativo, utique caelesti est ad melius immutari, infrigidari vero in deterius converti; in continuo autem fluxu esse, nihil est

esse; nam secundum hoc, non est esse. Unde res omnis quantum habet de mutatione, tantum habet de non esse. Dico igitur: Nunquam promoveri ad melius, dura nequitia est; siue nec unquam in deterius converti, constantia; semper autem mutari, imbecillitas est aitque clemencia. » Deinde id ipsum exemplo canus, chameleontis, colpi et melodia confirmans, adicit: « Cannam siquidem vacuum, exhalationis semper influxus hinc inde mobilitat, et cum vento conflictans, continue fluida spargitur maris unda. Non audisti quid sagax vulpes sensim responderit chameleonti, de coloris aurei adepitione glorianti? Quippe ubi non est stabilitas, umbras est entitas, et gloriositas non est vera. Nonne quantum de stabilitate, tantum de nobilitate tenet omniam; et in unoquoque genere firmiter stabilitas, sunt prima principia? Propter natura que sapientie ordinis regitur, in necessariis conditionibus stabilitatis matrix, non sine firmamento uniformitas mutatur. Nam celum semper regulariter volvit, ac temporibus vicissitudines et etates uniformiter se sequuntur. Quia et melodia concentus, et fauندus fluxus, licet demulcent, tamen sine decensis stabilitatis correspondencia, sensum anime constants non detectant. Sic igitur nihil est sapiente mobilis in malis, sic nihil constabilis est in bonis. Quibus dictis, lis finit terminata. »

13. IN MEDIO INSENSATORVM SERVA VERBVM TEMPORI: IN MEDIO AUTEM COGITANTVM ASSIDUUS ESTO. — Aliqui legunt, cogitantum legem Dei; sed id legem Dei delent Romana et Greca. Jam cum cogitantum, id est meditabundorum, hoe est prudenter; cogitatio enim et meditatio parit prudenter. Dixit, versu precedenti, narrationem sancti semper esse insipientia: nunc, ne quis inde colligat sanctum ubique debere promere suum sapientiam, illud hic limitat, docebat ubi cam promere debeat, ubi vero reticerit, q. d. Dum inter insensatos et insipientes versari, noli profere verba sapientiae; et, ut ait Christus: Noli sanctum dare canibus, et margaritas projicere ante porcos; sed serva illa tempori, ut opportune ea proferas, cum scilicet priderit ea dixisse. Cura interim consortia et familiaritatem viros prudentiam et gravium, qui non nisi seria, prius diu multumque cogitata boneque expensa, loquuntur; si enim doctrinam sapientiae tua avide excipient, ac tu vicissim multa ab illis proflua audies et disces. Hoc est quod ait Salomon, Eccl. iii: « Tempus loquendi, et tempus tacendi; » quod si illud tempus, explicat his Sirades, nimurum, tacendi tempus esse, cum inter stultos versari; loquendi vero, cum inter sapientes. Unde Tigurina verit, insipientibus interventurus observes opportunitatem (qua scilicet, data commoda occasione, apposite et cum gratia eis ostendas et corrigas eorum insipientiam), at ox-

14. NARRATIO PECCANTUM ODIOSA, ET RISUS ILLO-RUM IN DELICIS (ita Romana et Greca; perperam ergo Jansenius et alii passim legunt delictis) PROCATI. — « Peccatum, id est peccatis deditorum, qui crebro solent peccare, quib; peccata frequentia, itaque delectantur et exsultant. Greca est πάγιον, id est stultorum. Peccator enim, dum neocat, stolidissimus est, et peccatum est summe stultitiae; quia Creatori creaturam, colo terram, paradiso gehennam anteponit et præsligit. Pro odiosa grace est παρεπίδημος, id est offensio, offendiculum, macchia, tedium, odiuum, execracionem. Unde Complutenses vertunt, narratio fatuorum onerositas, et risus eorum in cibo peccati; Tigurina, narratio stultorum offenditionem habet, et risus eorum scelerosorum voluptatem; Syrus, narrations stultorum oditibus sunt, et risus eorum amaritudo (vel impudentia) est. Sensus est, q. d. Sapientibus, multa justis, et narratio peccatorum est odiosa, » molestaque, « et, id est quia, « risus illorum » est in delictis peccati; » quia scilicet cum risu et gaudio narrant suas libidines aliasque rudes peccatorum delicias, in iisque exsultant, quas justi exhorcent. Ex abundantia enim locorum loquuntur, juxta illud Proverb. II: « Letantur, cum malo fecerint, et exsultant in rebus peccatis. » Jam quid gravius viro casto et sancto, quam incesta, blasphema, impius, adeoque non nisi Dei offenses audire? Unde David, Psalm. cxviii: « Vidi, inquit, prævaricantes, et tabescenam; » et: « Tabescere me fecit zelus meus. » Impi enim aguntur spiritu dei, sed diaboloi, luxurie, superbia, etc. hic enim eis dominatur; hic per eos coruq; luxuria, luxuriosa, diabolica; hic per manus et membra eorum similia exerceat et operatur.

15. LOQUELA MULTUM JURANS, HORNIFICATIONEM CAPITI STATUET: ET IRREVERENTIA IHSUS OBTURATIO AURIUM. — Exemplu docet quam narratio peccantum sit odiosa; quia scilicet inter alia peccata, que ipsi committunt, unum est quod crebro, in tertio quoque verbo, jurent et dejectur, idque sepe per vulnera Christi resque sanctissimas. Quis irreverentia et execratione aliaque similia, que irreverenter et contemptulerunt proferunt, justis audiuntur, horrum inquietum: ad: ut subinde ex pudore et horro aures suas obturent, ne tam infandis sermonibus feriantur et polluantur. Pro irreverentia, S. Augustinus per dicens legit, « Irreverentia, » id est pre pudore et reverentia; hanc enim sepe in Scriptura significat reverentia. « Greca est πάξ, id est jurgium, rixa, contentio, pugna. Unde Complutenses vertunt, loqueja multum jurantis erigit capillos, et rizo (Romana, juriū) eorum obturatio aurium; Tigurina, sermo crebro jurantis horrum inquietum, et aures obturant contentio talium. Alludit ad morem Iudeorum, qui

audita blasphemia, vel vera vel apprehensa, aures obstrabant, ut ostenderent se eam excoesariri, ut patet *Actor*, vii, 36. Unde *Palacius* per *irreverentiam* accipit blasphemum. Blasphemum enim adeo horribilis *Iudei*, ut ne quidem ejus non proferre auderer, sed illud alio honestiori designarent, aut per periphrasin circumscriberent.

16. EFFUSIO SANGUINIS IN RIXA SUPERBORUM ET MALLEDICTIO ILLORUM AUDITUS GRAVIS. — Alio exemplo ostendit quam narratio peccantium sit odiosa, q. d. Stultus loquendo concitant rixas et iurgias, ex

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA DOGET QUAM NOXIA SIT SECRETI REVELATIO.

17. QUI DENUDAT ARCANUM AMICI, FIDEM PERdit, ET NON INVENIET AMICUM AD ANIMUM SUUM. — « Fidem, » id est fidelitatem, tum realium in se, tum estimatum in amico ceterisque, q. d. Qui revelat secreta amici, perdit fidelitatem, quia desinit esse amico fidelis, et incepit esse infidus ad perfidus; quare vicissim « fidem, » id est opinioneum, creditum, et nomen fidelitatis perdit apud amicum, ut ille deinceps ei fidem non habeat, nec ei credat; sed eum aspernetur ut perfidum et proditorum, ideoque amicorum ejus abrumpt, et ex amico fit hostis et inimicus. Amicitiae enim fundamentum est fides, sive fidelitas; eam si eventus, evertis omnem amicitiam: « Et non inventies amicum ad animum tuum, » id est pro tuo voto et desiderio, pro amico tui sententia. Nemo enim datum eum votum amicum, quem aliquando experitus sit vel audierit amico fuisse infidus, ejusque arcana revellasse. Ita *Tigurina*, enarrator, inquit, *arcuorum fidem perdit, nec amicum pro animo voto inventet*; *Syrus*, qui revelat secretum, *perdet fidem suam, et non inventet sibi amicum secundum animum suum*; immo justus Dei iudicium redetur ei talia, ut, sicut ipse fidem non servavit amico, sic non emerit eam illi servet. Alludit ad *Proverb*. xi, 13: « Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana; qui autem fidelis est amico, amici celat commissum. » Et cap. xxv, vers. 9: « Causam tuam tracta cum amico tuo, et secretum extraneo ne reveles. » Nam, ut ait *S. Augustinus*, vel quisquis est auctor libri *De Amicitia*, cap. viii: « Secretorum revelatione inter amicos nihil turpis, nihil execrabilis, nihil amoris vel gratiae relinquentis inter amicos; sed omnia replens amaritudine indignationis, et odio atque doloris felle cuncta aspergens. Unde *Salomon*: Qui de...adat arcana amici, perdit fidem. Quid enim infelicitus illo qui perdit fidem, et desperatione languescit? Unde denudare amici arcana, desperatione est animae infelicitas. » Quin et *Iosephus* ad *Demonium*: « Diligentius, inquit, tuenda sunt deposita verborum, quam pecuniarum. »

Quam sententiam *Anaxander*, comicus grecus, sic effert:

Comissa cui sunt verba, cui depositum;
Si retegit, est inopus, aut est garrulus.
Si spe luci, est inopus hic, sive garrulus.
Censendus autem uterque pariter improbus.

Hinc Egyptii, ut scribit *Diiodorus Siculus*, lib. II, cap. II, lingua abscondi jubebant illi qui secreta revelasset; *Romani* autem hujusmodi hominem aut vivum comburendum, aut furea suspendendum existimabunt. Ita *Paulus*, libro *Si quis*, § De penitentia.

18 et 19. DILIGE PROXIMUM, ET CONJUNGERE FIDE CUM ILLO. QUOD SI NUDEVAS ABSCONSA ILLUS, NON PERSERQUERIS POST EUM. — Ita *Romanus* legunt, « persequeris, » non *perserquaris*, ut alii; esto, utriusque lectio idem sensu, q. d. Si diligis proximum, grecè πάτερ, id est amicum jungere, illi per fidem, ut scilicet fidem illi serves, et fideliter secreta ejus reticeas, caque apud te serves; nam si ea nudiveris et revelaveris, fugiet tuusque amicitia certo et irrevocabiliter; quare frusta persequeris eum, ut ad amicitiam revoces; manebit enim illi a te aversus et inexorabilis. *Tigurina*: *Fac amicūm, et te fidum illi praebeas (alii, fidem cum eo firmā); quod si arcāne ejus effūtās, non asserqās eum postea.* *Syrus* vero sententiam sic invertit, *proba socium tuum, et fide illi; si autem reveleris secretum fidei, ne incendas post eum.* Alludit ad *Proverb*. xx, 19: « Ei qui revelat mysteria (arcana), et ambulat fraudulenter, dilatat labia, ne commiscearis. » In que verba *S. Hieronymi*, vel quisquis est auctor libri. In *Proverb*. cap. x: « Si quis, inquit, voluerit suis misericordiis, et hunc videris prioris amici secreta pandontem, hunc velut perfidum cave. »

Ratio a priori est, quod colare secreta proximorum sit res necessaria ad hoc, ut homines in pace et tranquillitate vivant, utque mutua hominum conversatio tutta servetur. Si enim homines

COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, CAP. XXVII.

ominum secreta deterget, maxima inde perturbatio, imo societatis humanae eversio sequetur. Ergo preceptum naturale est, ut homines hominum vicissim secreta custodiant. Ergo fides secretorum juris est naturalis, divini et humani. Izitur qui data fide recipit arcannum amici, tenetur illud secretum servare ex justitia, perinde ut tenetur servara depositum; pluris enim est secretum quam depositum pecunie. Atque adeo qui per injuriam extorsit ab alio secretum suum, tenetur illud servare, sicut fuit tenetur restituere furtum; ut, « quis litteras alienas aperuit, praeterquam quod gravior peccavit, obnoxius est secreti servandi. »

Hoc in genere de fide secreti. Nam in particulari sunt nonnullae secreti revelations, in quibus preter infidelitatem accumulantur circumstantiae aliorum peccatorum. Ut palefacere latronibus ubi latitent thesauri proximi, preter infidelitatem, genus est furti; ac prodere latente hominem hostios occidendum, genus est homicidii. Ita *Socrates* dictabat colandem fidem potius in arcans, quam in creditis pecunias. Et *Cato* hoc nomine maxime celebratur, quod amicorum arcana sancte claret. Et *Simonides* homines infames note centebat eos qui secreta continere non possent, ac similes servi illi apud comicum, qui rimarum plenus effundebat arcana.

Apud Christianos vero sancctorum est fides secreti, adeo ut a sacerdos sacerdotum Eucharistie sacramentum ocullo peccatori ministrale debeat, ne eus crimen perfidie, etiam si illud ex parte confessionem secreto noverit, uti docet *S. Augustinus*, hom. 50 *de Peccatis*, et refut. II, Quest. I, cap. Multi. Confessionis vero sacramentum tam religiosa est fides secreti, ut confessarius mille miles moribus subire debeat, quam vel minimus militistus peccatum revelare; si secus facti, gravio sacramentum admittit. Et in hoc secreto nec *Suminus Pontifex*, nec tota Ecclesia dispensare potest. Hec plura docet Dominicus Soto, *Select. de legendis secretis*.

20. SICUT ENIM HOMO QUI PERdit AMICUM SUUM, SIC ET QUI PERdit AMICITIAM PROXIMI SUL. — Ita *Romanus* et *S. Augustinus* in *Speculo*, q. d. Sicut perdis amicum per mortem; cum enim ipse moritur, moritur pariter amicitia quam cum illo habebas; idque irreparabiliter, quia a morte non datur redditus ad vitam, nec mortuus reviviscere potest; ita quoque perdis amicum ejusque amicitiam per revelationem secreti, cum ejus arcana evulges; idque irrevocabile, quia fidem tollis, que est quasi anima et vita amicitiae. Secundo, *Palacius*: *Amicus, inquit, et amicitia pari gradu currunt, ac video si amicitiam leviter violasti, violasti et amici leviter; sed si ictu letali (qualsis est revelatione secreti) amicitiam lesisti; credo omnino amicum amissum, sicut amitterit avis, cum e manu evolavit, et capras, cum e laqueo fugit.* *Graeca pro amicum, contrarie legentes* τέλος, id est *inimici*

similis iisque insignis extitit apolodus apud *Damascenum*, in *Histor. Bartolom.*, cap. x, quem quia hunc *Siracidis loca* explicat, subtextum: *Philomela*, inquit, *capti ab aucepe, ab eoque nesci destinata, ut eam evaderet, hac arte et sermone ad eum usi es;* « Quidnam, o homo, ex mea need ad te utilitatis redditum est? Neque enim per me ventrem tuum expiere poteris. At, si me vinculis liberaveris, tria preecepta tibi tra-

dam, qui us si parueris, magnis per omnem vi-
tam commodis afficeris. Ille autem ex ipsis ser-
mone admiratione commotus, sese facturum re-
cepit ut, si novum aliquid ab audiret, statim
eam libertate donaret, ac missam faceret. Con-
versa itaque luscina homini ait: Nunquam rem
quoniam nequeas, aggrediere: Nunquam
rei preterire te peniteat: Rei incredibili
nunquam fidem adhibe. Ille tria mandata serva; et
redeclare tecum agetur. Ille autem horum verbo-
rum sagacitatem ac prudentiam admiratus, eam
vinculio solvit. Luscina, que permissum facere
eiusdem a ille verborum illorum, que audierat,
cum intellexisset, si quis aliquam ex ipsis utilita-
tem percepisset, per aerem volitans ad eum dixit:
Proba quoniam nihil est in te consilii, o homo! que-
lum thesaurum hodie amisi! Est siquidem
in meis visceribus unio, struthionis ovum magni-
tudine excdens. Que ut ille audivit, microne con-
tributus est, eumque penitus quod luscina ex
ipsis manibus effugisset. Atque eam rursus arri-
pere tentans, dixit: Veni, queso, in aedes meas,
atque ubi praecellere et humaniter a me accepta-
meris, honorifice te dimittam. Luscina autem ipsi
dixit: Nunc plane te stolidum ac verendum esse
scio. Nam posteaquam ea quae ad te dicta sunt
propter animo exceptisti, ac liberiter audisti, nif-
fi ex eis emouimenti. Consecutus es. Admonui-
enit te ne ob rem praeclarum penterit duceres,
et ecce morore confutabur es, propterea
quod et manibus tuis fuga me subduxerimus, penter-
tia videlicet ob rem praeclarum affectus. Pre-
cepti tibi ne quae assequi non posses, aggredire-
ris, et tamen arripere me conaris, cum iter meum
assequi nequeas. Adhuc id quoque tibi dixi, ne
incredibili sermoni fidem arrogares; et tamen in
visceribus meis unionem statu mea modum
excedentem, inesse credidisti, neque tantillum tibi
videlicet fuit, ut intelligeres me totam ad ovi
etruhilonis magnitudinem minime accedere; que-
nam itaque paci tantum unionem corporeum
istud caperet? Quae deinde ipse infidelibus ido-
tolatrii adaptat, nos perfidis amicis secreta reve-
lantibus accommodare possumus. Hui enim rem,
quam per revelationem secreti assequi cupimus,
puta amicitiam terci, cui ea revelant, reipsa non
consequuntur, qui ab eo estimulari et fugiuntur
quasi perfidi, unde eos grellerentur revelationis po-
nit; eumque ad priorem amicum redire, eique
re reconciliare cogitant et tentant, credunt et ten-
tant rem incredibilem et impossibilem. Ipse enim
semel ab amico infido deceptus, amplius ei non
credet, nec secundo ab eo decepti se patietur:
unde huic deceptionis periculo amplius se non
exponet; ideoque secreta sua illi non patefacit.

23. QUONIAM VULNERATA EST ANIMA EIUS, ULTRA-
BEM NON POTERIS COLLIGARE. — Alludit ad dorca-
dem, sive capream laqueum et venabulo captum
telisque confixam, q. d. Sicut caprea, tali confixa
et vulnerata a venatoribus, longissime ab his au-
fugi in rupe: sic et amicus, ab amico revlante
ejus secreta perfide proditus, longissime ab eo
aufugiet; quia anima eius hoc perfracta teli in-
time vulnerata, adeo dolore est sancta, ut hoc
eius vulnus non possit colligare, sed illud plane
sit incurabile et immundicabile, quia intima ani-
ma et cordis peradit. Graeca hinc hunc ver-
sum cum sequenti conjugant, ut mox patetib.
24. ET MALEDICTI EST CONCORDATIO (ita Romana v
et Graeca; perpetram ergo aliqui legunt, recordatio), DENUDARE AUTEM AMICI MYSTERICA (arcana, se-
creta) DESPERATIO EST ANTE INFELICIS. — q. d. Si
maledictum, id est convicium, in aliquem con-
ceris, locus est et modus, qui injuriam hanc sarcire,
eique reconciliare possit; sed si quis secreta
sua bona fide ab amico concretida revelet, hujus
anima est infelix, ac plane desperare debet con-
cordationem, id est reconciliationem cum amico
perfide a se haco. Quocres sapienti Solon apud
Ausonium: «Clam, inquit, coarguas propinquum,
sed publice laudaveris.» Et P. Syrus: « Secreto
admove amicos, palam lauda. » Graeca hinc ver-
sum cum precedenti jungunt, sicque habent,
nam vulnus obligari licet, et de convicio est reconci-
liatio, sed qui arcana detexti, desperat. Ita Romana,
qui legunt antedictum, id est desperavit, hoc est
desperat reconciliationem, pro quo Complutensis
legunt antedictum, id est perdidit fidem; quia
nemo amplius ei quasi perfido fidem habebit, ut
si suaque secreta ei credit. Romanus consentit
Tigurina, nam vulnus quidem obligari potest, et a
convictis locis est reconciliationis, sed arcana prolixiter
(infelicitate anime) spem amicitie; et Syrus, quia vul-
nus est medela, et iurio est reconciliatio, revela-
tionis autem secreti desperatio.

Hinc patet in amicitia gravissimum esse crimen
prodere amicorum arcana (presertim si magni
momenti, et amico cordi sint); facti enim animam
infeliciam, violat amicitiam lethaller, amilit amici-
cum (qui est dimidium animae) irreconciliabilitatem.
Ita Palacius, qui et eum, cui revelavit, in suspi-
cionem fraudis et periculum adduxit. Unde The-
onymus, ait Maximus, serm. 20, dicebat arcana
enuntiantur, qui projiciuntur in culum os et aures),
ET SUPER SERMONES TUOS ADMIRABILITUS, NOVISSIME AU-
TEM PERVERIT OS SUUM, ET IN VERIS TUIS DABIT
SCANDALUM. — Hui sunt gestus et actus amici fieri
et fraudulent, q. d. In tua presencia quisque oculi
componet os vultumque ad blanditias, et ver-
ba dulciter concinabat, quibus te inescit et in sui
amoris rapiti, ideoque et fingeret se tuos sermo-
nes, quasi doctos et prudentes, suspicere et ad-
mirari: at tandem, in tua absencia, « perverteret, »
id est mutabit, « os sum, » ut ex dulci aspernum,
pravum et perversum id efficiat, te vituperando,
taxando et calumnando, adeo ut in verbis tuis
de scandalum, q. d. ex verbis tuis struet tibi per-
fidiam; Tigurina, qui lapidem in alium mittit,
in caput suum mitterit; et etsi clausit vulnus
insigrit. Qui enim clandestine alium ferre satagit,
ut manum istumque abscondat gladium, vel ro-
lum apud se stringat coporat; quae si ut facile
se ipsum improvise in brachio, femore, atrafe
parte bedat. Porro S. Augustinus, vel auctor libri
De Anima, exp. xiii: « Plaga dolosa, sit, est
ocula detracit, plaga serpentis et aspidis est mor-

QUARTA PARS CAPITIS.

DE DOLO ET DOLOSIS, QUODQUE DOLI IN DOLOSO RECIDENT.

25. ANGUSTIS OCULO FABRICAT INQUA, ET NEMO
OMNIBUS ABJICET. — Perperam in Speculo S. Augusti-
ni parsim impresso, legitur, *abjicit*. Transit ab
adovo perfido ad fictum et hypocrita, qui
veneria se simulat, cum sit inimicus, et occulte
machinet ei malum et perniciem, q. d. Amicus
fictus, sive adulator et hypocrita amico annuit
culo, quas blandiens, et secretam cum eis am-
icitiam simuans, cum corde foveat oculum: « El
nomo cum abjicit; » quia videns ejus nutus be-
nevolos, censembi esse verum amicum, eo quod
non videat ejus subdolum cor. Interpres legit,
et dicit, id est *nemo*; jam legunt, *ab*s*o*e**, id est
scimus, unde vertunt: *Qui novit eum (ejus hy-
poeris) discedet ab eo*. Ita Complutensis: Ro-
mano vero, *nemo ipsum removet ab ipso*, q. d.
Nemo hominum facit illum descidere a sua hy-
pocrisi, ut exat suam improbatitudinem et oculum
quod corde gerit. Tigurina, *mala molitur noctis
œcūs*, qui noverit eum, *missum facit*; Syrus vero,
qui clausus est (unius tamem littere ex-
igua denotatione significat, *qui annuit oculo suo*),
et sila contrita. Nota: In Scriptura annure
oculo, est fingere vel machinari dolum; quia hic
testis est facti, calidis et fraudulentis. Unde Pro-
p. vi, 13, perversus ita pingitur: « Homo apostata
vir inutilis, cruditor ore perversus, annuit oculis,
tertio pede, digitio loquitor, pravo corde machina-
trum medium, et omni tempore jurgia somnatur. » Si-
milia, *aut cap. x et Psalm. xxiv, 13*.

26. IN CONSPICUO OCULORUM TUORUM CONDULCANTUR
OS SUUM (Graeca Romana legunt, os tuum, q. d. Dul-
citer et melice verba ingredit in tuum os et aures),
ET SUPER SERMONES TUOS ADMIRABILITUS, NOVISSIME AU-
TEM PERVERIT OS SUUM, ET IN VERIS TUIS DABIT
SCANDALUM. — Hui sunt gestus et actus amici fieri
et fraudulent, q. d. In tua presencia quisque oculi
componet os vultumque ad blanditias, et ver-
ba dulciter concinabat, quibus te inescit et in sui
amoris rapiti, ideoque et fingeret se tuos sermo-
nes, quasi doctos et prudentes, suspicere et ad-
mirari: at tandem, in tua absencia, « perverteret, »
id est mutabit, « os sum, » ut ex dulci aspernum,
pravum et perversum id efficiat, te vituperando,
taxando et calumnando, adeo ut in verbis tuis
de scandalum, q. d. ex verbis tuis struet tibi per-
fidiam; Tigurina, qui lapidem in alium mittit,
in caput suum mitterit; et etsi clausit vulnus
insigrit. Qui enim clandestine alium ferre satagit,
ut manum istumque abscondat gladium, vel ro-
lum apud se stringat coporat; quae si ut facile
se ipsum improvise in brachio, femore, atrafe
parte bedat. Porro S. Augustinus, vel auctor libri
De Anima, exp. xiii: « Plaga dolosa, sit, est
ocula detracit, plaga serpentis et aspidis est mor-

verba S. Ambrosius: « Aptius, inquit, versiculos
adversum eos qui secretum produnt, » datque
exemplum Iudam: « Ingrediebatur, inquit, Ju-
das, quarens proderet Servatorem, ut videret quid
ageret, quidque loqueretur, » id eum epererit in ser-
mone, et Iudeus amnuitaret. » Et inferior: « Egrediebatur de convivio Christi ad latrocinium dia-
buli, egrediebatur de gratia sanctificationis ad laqueum mortis. » Similes videre est in annis
principum, ubi alicui ambitionis suis emulos fal-
lere et supplantare adulando satagunt, ac principem
decipiunt, et saepe in ruinam sui et reipubli-
cae agunt. Videtur igitur Siracidess in aula Pto-
lemei vel similis regis aut principis versatus, ubi
principes adulatorum causa erat reipublice pes-
cis, ati Palacius. Quam vero hoc sit detestabilis
subjectus dicens:

27. Multa OVI (ita Romana et Graeca; perpe-
ram ergo aliqui, cum Speculo S. Augustini, legunt,
audiri) ET NON CORQUAVI EI, ET DOMINUS OVI (ILLUM,
q. d. Multa sceleris ovi, sed nichil ut abomi-
natum sum ac perfidiam amicite, et profidem
amicie; quare talen Deus odio prosequetur, et
aceriter puniet. Unde Tigurina, odio pernixia pro-
sequitur, sed nichil ex quo agere talen, ideoque auto-
eum etiam Dominus; Syrus, multa odio habet, et non
sicut hominem hujusmodi, et etiam Deus odio habe-
bit eum, et maledicet ei.

28. QUI IN ALUM MITTIT LAPIDEN, SUPER CAPUT
EUS CADET, ET PLAGA DOLOSA DOLOSI (ita lege cum
Romani Graeca tamen habent, *dolosa*) DIVDET VUL-
NERA. — Ostendit hucusque quanta sit perversitas
perfidi et dolosi amicel; nunc congruan ejus po-
namus assignat, sciens quod doli, quos alias ma-
chinations est, justa bei judicio in ipsum incident. Id ostendit quatuor similitudinibus proverbia-
bus. Prima est hec, q. d. Sicut lapis iactus in al-
tum, sepe supra pacientis, utpote vicini, imo sup-
positi, caput recidit; ita plaga dolosa ipsum do-
lornum dividit et vulnerabit, hoc est, malum quod
alteri machinari, in te revolvitur. Graeca signifi-
catio sic habent, qui in alium mitit lapidem,
super caput suum mittit, et (si est sic) plaga do-
loso dividit vulnera; Syrus, qui projectat petram, contra
eum convertebat; et qui percussit in oculo, pernici-
tus traditur; Tigurina, qui lapidem in alium mittit,
in caput suum mitterit; et etsi clausit vulnus
insigrit. Qui enim clandestine alium ferre satagit,
ut manum istumque abscondat gladium, vel ro-
lum apud se stringat coporat; quae si ut facile
se ipsum improvise in brachio, femore, atrafe
parte bedat. Porro S. Augustinus, vel auctor libri
De Anima, exp. xiii: « Plaga dolosa, sit, est
ocula detracit, plaga serpentis et aspidis est mor-

tifera, de qua Salomon, *Eccles. cap. 1*: Si mordeat serpens in silentio, nihil illo minus habet qui occulte detrahit. » Huc facit illud Plutarchi, in *Moral.*: « Jaculum si in solidum aliquid inciderit, non nunquam in mittentem retrorquetur; ita convicium in fortem et constantem virum tortum recidit in convicium facientem.

29. Sequitur secunda similitudo, sive paroemia, idem significans: *ET QUI FOVEAM FODIT, INCIDET IN EAM.* (*Tertia*): *ET QUI STATUIT LAPIDES PROXIMO, OFFENDET IN EO.* (*Quarta*): *ET QUI LAQUEUM ALI PONIT, PERIBIT IN ILLO.* — Ratio physica est, quia fodens foveam, ea effossa circa ejus oram obambulat et laborat, ut eam concinnet vel tegat: quo fit ut pede fallente, vel terra ruente, et ora sive ex imo margine, ubi consistit, facile ex improviso in profundum fossa prolabatur. Idem est de lapide et laqueo. Alludit ad venatores, qui in semitis ferrari foveas et scrobes effodiunt, quae deinde a fabre congeunt, ut ferri gradientes incaute in ilicas decident et capiantur, q. d. Qui insta venorum alteri foveam dolendum struit, ipse in similem, immo in eundem incidet; ipso suo dol capietur, ipse malum, quod alii parvit, sil consicxit.

Ratio theologica est, quod Deus dolos per nesciam alii machinantes oderit et abominetur, quasi sue veritatis, sinceritatis, fidei, justitiae et bonitatis hostes. Quare contra eos indignamus exsurgit, illaqueat et perdit, ut crebro in Psalmis canit David. Rursum, quod Deus reum in reatu suo, puta dolosum in dolo, capiat et plectat, ut in quo peccavit, in eodem et puniat. Quare dolosus se quasi dolosum exhibet Deu., iuxta illud: « Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris; » hoc est non candide et benigne, sed prave et perverse, id est severa et vafre agere; quia ipse ab eo qui esse doberet, candidus scilicet et fidelis, inversus et perversus est, *Psalm. xvii, 27.*

Ratio ethica. A politica est, quod dolosus me reut dolo suo capi. Leo enim Ialensis est: « Dolum fecit, dolum patiatur. » Et: « Frangenti fidei fides frangatur eidem. » Quocirca solent homines cum dolosis dolo certare, eosque tamquam simpliciter et conversationis humanae iuri violantes ad exitium persequi, ut ex proverbii et exemplis mox citandis patet. Huc facit apostolus cancer et serpens apud *Esopum*: « Serpens, inquit, una cum cancer vivebat, inita cum eo societate. Itaque cancer simplex moribus, ut et mutaret astutiam, admonebat. Hie autem minima obediebat. Cum observasset igitur cancer ipsum dormientem, et pro viribus compressisset, occidit. At serpente post mortem extenso, ille ait: Sic oportebat antehac justum et simplicem esse, neque enim hanc ponam dedisse. Fabula significat, cum dum amicos aderint, ipsos offendi potius. »

Porro significat hoc: nomine non quid semper, sed quid sepe fiat, ut initio in Canonibus monui

Subinde enim dolosus doli feliciter succedunt, et impii prosperantur in hac vita, plisiue dominantur et insultant; sed prosperitatem hanc et dolos eo acris luent in purgatorio vel gehenna, quo in haec vita fuerint in dolis suis feliciores, verius infelices. Addi quod, eti dolos maneat subinde in hac vita ad tempus impunitus. Tudem tamen meritas det penas, praesertim in morte, uti patet in Jeroboam, Sellum, Phace, Zambri, Osee carceris regibus Israel, qui vi vel fraude regnum invaserunt, ac vicissim sibi invicem fuere carnifices, uti patet ex lib. IV *Regum*, praesertim cap. xx seq.

Denique nota: Fovea cum labore foditur, sed sine labore fodens in illam labitur; et jacens lapidem in altum, cum violencia jacit; at lapsi, iactus tuo pondere, in caput jacientes relabitur: sic pariter injuria et fraudes cum difficultate inferuntur, sed sine difficultate in caput inferuntur et recidunt et revolvuntur.

Stricilius aliqui per foveam accipiunt sepulcrum, p. d. Qui alteri parat necem et sepulcrum, sibi ipsi parat. Greca, omessa secunda paroemia lapidis, tantum habent primam foveam et tertiam laquei, hoc modo: « Qui foveam effudit, in eamdem incedit; et qui ponit laqueum, eodem capitur. » Deinde eas applicant doloso, dum subdunt: *Qui mala molitur, ea in ipsum devolvetur; neque sciet unde venienti siti; Syrus vero, qui fodit foveam, statua sua (stans in fovea, dum eam effudit) impletib; eam; et qui tendit laqueos, tis capiunt; et qui machinatur malum, cadet in illud, et nesciat unde veniat super eum malum.* Quare quod Noster subdit: « Faciens nequissimum consilium super ipsum devolvetur, et non agnoscat unde adveniat illi, » non est nova et disparata sententia; sed est apodosissime redditio parceriarum jam dictarum, earumque ad dolosum et perversum applicatio, q. d. Scit qui fodit foveam in eam eadit, et tendens laqueum eo capitur; sic « facienti » (id est in dannum, noxam et cladem facienti) est enim datus damni, ut vocant syntaxiste: « nequissimum consilium » (græco, *mota*, scilicet ei consulta, que scilicet ipsi sibi, vel alii ipsi consulerunt) « super ipsum devolvetur », scilicet, « nequissimum consilium », puta dolus et perniciies, quam alii machinantis est. Undeclare Tigurina, qui *molitur mala, malis involvitur* (legit cum Romanis κακοθετει, pro quo Complutensis legunt κακοθετει, id est morabuntur super ipsum), ne sciet unde sibi ingravat. Quocirca facere nequissimum consilium, hoc loco non est dar vel suggestere alteri consilium nequam; sed est pravum consilium contra aliquem inire, machinari alteri malum, illudique exsequi: talis enim sepe malum, quod alteri parat, sibi accersit preter expectationem; uti Aman in patibulo, quod Marochao struxerat, suspensus est.

Aludit, immo citat *Proverb. xxi, 27*: « Qui fodit foveam, incidet in eam; et qui volvit lapidem, re-

vertetur ad eum; » ubi Chaldeus: *Qui volvit, ait, lapidem, super seipsum volvit.* Et *Psalm. ix*: « In laquo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum; cognoscitur Dominus judicia faciens. » Ergo cum doloso et mala alteri machinanti malum obvenit ex insperato, ea ex parte qua non putabat, sciat causam esse Deum, qui ut justus Iudex judicia facit, et ex insidiis insidiantem congrua sibi pena afficit et prosternit. Et *Ecclesi. x, 8*: « Qui fodit foveam, incidet in eam; et qui dissipat sepien, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis; et qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis. » Et *Psalm. vii, 16*: « Lacum apertum, et effudit eum; et incidit in foveam quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniurias ejus descendet. » Et *Job, cap. xvi, 7*: « Praecipitabit eum consilium suum. » Et vers. 9: « Tenebrib; planta illius laqueo, etc. Absconditur in terra pedis eius, et decipula illius super semitam. » Exemplum est in Herode qui, volens decipere tres Magos inquirentes Christum, ut ibi deinceps est, idem volens interficere Christum, interficit omnes infantes, ac inter eos proprium filium; Christo ergo illeto, lexit se in filio. Quod audiens Augustus Caesar, dixit, teste Macrobius in *Saturnal.*: « Mallem Herodis porcus esse quam filius; » quia Judei porcos non mactabant, quod porcine esses ei lege esset vetitus. Unde B. Petrus Chrysologus, *serm. 152*: « Frenit, inquit, dolositas se deceptam, et in se frons re versa collidit. Herodes stridet, cadens ipse in laqueum quem tendit. » Et post nonnulla: « In altum tendens, cadit ab alto; column pulsans, intrat profundum; in se vadit, qui vadit in Deum. »

Antistrophe hisce paroemis sunt illæ similes Hebreorum: « Sagittarius ea ipsa sagitta occisus est, quam ipse manu sua concepit. Falco in cippo sedet, quem sua manu fabricatus est. In coelachari, quod artifex excusipit, urit sinapi os ipsius. Ex ipsa et in ipsam silvam intrat securis. » Et illæ Grecorum: « Hanc technam in teipsum struxisti; hoc commentum in tuum ipsum extitum represisti. » Quod Lucianus usurpat de heredepita, qui, cum divitem ex asse sorpisset heredem, ac testamentum protulisset, quo divitem ad idem facendum provocaret, tefti rura subito oppressus est, ac sua reliquit illi cuius facultatibus dolose inhibitat. Item: « Turdus ipse sibi malum creat; » quia egredit viscum, quo non tantum aliae aves, sed et ipse capitur. Nam viscous, teste Plinio, non provenit nisi maturatum in ventre ac redditum per album avium maxime palumbium ac turdonum. Item: « Tela a nobis sumpta adversus nos jacularis. » Tradit Plutarchus Brasidam ducem, educato e corpore tello, confidens eum qui miserat. Item: « Ipse sibi mali fontem reperit; » quod usurpat *Eschylus in Persis*. Sunt enim permuli fontes, quorum aqua gustata mortem aut insaniam afferit, quos presteriter non reperisse. Et illæ Latinorum: « Sui sibi hunc jugulo gladio, suo

telo, » Quod ita versus redditus Ovidius in epist. *Heroidum*:

Bemigiumque dedi, quo me fugiturn abires:
Beul patior telis vulnera facta meis.

Et Cicero: « In tuum, inquit, ipse mucronem incurras necesse est. » Et Livius, lib. ii: *Bellum Punici*:

« Sentiebat Annibal suis se artibus peti. » Trebelius Pollio narrat Marium, unum e triginta tyrannis, gladio confossum a milite dicente: « hic est gladius quem ipse fecisti. » Nam Marius ante imperium faber ferrarius fuerat, et ejus militis opera in fabrili officina usus. Item: « Ovis cultrum probet, capra gladium repert, » quis sellice jugularit. Olim enim cum Corinthii Junoni Acrem capram immolare vellent, oblitii cultri, capra ipsa defossum sub terra cultrum pedibus exscalpens eum eruit, eoque jugulata est. Item: « Cornix scorpium, » supple, raput; cornix enim, correptio scorpio, ab arcuata illius cauda lethale vulnus accepit, peritio. Item: « Noli irritare crabones. » Malum conditum non moveris. Noli ignem suscitare scorpionis. Noli octpedem (scorpium; hic enim octo habet pedes) excitare. Ne agites Camarinam. » Item: « Capra contra seipsam cornua. » Apologus enim habet capram jaculo vulneratam, circumspetante undenam id sibi mali evenisit, arcum contemplantem caprinis cornibus compactum, dixisse: « In meam ipsam perniciem produxi cornua. » Item: « Leonem immittis Leonem stimulas. » Narrat Aristophanes in *Rams*, et Valerius Maximus, lib. VII, cap. *De septiportis dictis*, Megarenses, cum caperentur a Caleno, caveis effractis leones in hostes immisisse, putantes se cibico lascivientem jam in civium capita murconi objecturos; sed misere ab insidem tristi, et vel ipsi hostibus miserabilis spectaculo sunt lacrati et devorati. Ila same insidiae revolvuntur in caput auctoris; et, ut ait Attalus: « Malitia maximam sui partem bibit; » et, ut ait S. Augustinus, *serm. 13 De Verbis Domini secundum Matthaeum*: « Unicuique sua cupiditas, tempestas est. »

Exemplum est Buisiris tyrannus, qui, ut ait idem S. Augustinus, lib. XVIII *De Civitate Dei*, cap. xii, suis diuis suis hospiis immolabat; cumque et Herculem velut immolare, ab eodem occisus et immolatus est. Item Phalaris, cuius meminit idem S. Augustinus, epist. 52 ad *Macdonion*; Phalaris enim, Agrigentinorum in Sicilia tyrannus, tauro aeneo, quo alios cremare solebat, a suis inclusus et crematis est. Porro tauri et tormentum hujus inventi Perillus, ut Phalaridem crudelissimum oblectaret reorum tauri inclusorum vocibus, dum pro homine voce tauri magnum ederebat; sed illi ipse a tyranno, tormentum et magnum hunc in ipso auctore experiri volente, eidem tauri inclusus et exstus, magnum sur Phalaridem oblectavit, d. o. quo Ovidius, *De Arte amandi*:

Et Phalaris tauri violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbut auctor opus.

Divinus exemplum est in Eugenio tyrono, cuius contra Theodosium pium Imperatorem pugnatis sagittas et talia Deus per ventum repulit, et retrorsit in ipsum jacientem ejusque milites, de quo Claudianus in *Panegyri Theodosii*:

O nimis dilecta Deo, cui fondit ab atris
Eius armatae bimbi, revolutaque tela
Vertit in autores, ei turbina repulit hastas?

Simili modo sagitta si in petram chalybemus mitteratur, repercessa in mittente resilit, et vulnerat vulneratum. Ita non raro detracit, calumnia, ralse accusatio in detractore, calumniam et accusatore resilit, ipsumque infamat, et subinde intermit.

Tropologicus S. Chrysostomus, *De Incomprehensibili Dei natura*, homil. 3, huc adaptat blasphemie et blasphemis: « Qui blasphemant, inquit, et pro nihil dicunt, ipsi ledunt salutem et perirent. Veritas inquit illius sententia est, qui blasphemis at hominibus: Lapidem qui sursum jacunt in excusum, in ipsorum caput jacint. Sicut enim qui lapidem illo jaculatur, corpus celeste non attingere, nedium facere potest, placare autem suo capite excepti, cum lapis eodem tempore jaculatus, redeat: ita qui beatam illam blasphemant substantiam, ut nonquaque offendere eam notent, cum longe poterit et excidere sit, quia ut affici aliquo potest detrimetere; si ferrum adversus animam suam jacit et parat, cum se ingratum Domino bene merenti exhibet. » S. Hieronymus vero, in *Sophoniam*, sub finem, hanc parcerianam adaptat: qui rident et subannanti viros religiosos, et mundi contemptores; hi enim ridebunt a Deo, immo ridebunt seipso in di judicii, *Sapient.* v. 4. S. Augustinus vero, epist. 68 ad *Januarium*, eamdem adaptat Circumcellionibus hereticis, qui, volentes imperatore concitare contra Catholicos, eamdem contra se concitarentur.

31. ILLUSIO, ET IMPROPERIUM SUPERBORUM, ET VINDICTA SICUT LEO INSIDIABITUR ILLI. — Ita Romana. Jam primum Jansenius sic explicit: Quoniam inquit, constanter libri habent singulariter pronomen illi, quomodo et habet grecum exemplar germanicum; idea hec sententia referenda est id eum de quo agit superior sententia, ut tres illi nominati, illusio, et improperiatio, et vindicta referantur ad verbum insidiabitur, et si sensus: Illusio et improperiatio superborum, hoc est quod a superbis irregatur humilibus, et vindicta, quam alii inferre conatur tali; ea ipsa, inquam, mala insidiabuntur illi, sicut leo, hoc est inexpectatio, subito, atque potenter eum invadent opportunitate oblati, ne illa effugere aut superare poterit; quomodo leonis insidiantis vim ferre, quas capit, vincere non possunt.

Secundo et genuine, q. d. illusio et improperiatio est conditio et vitium proprium superbiorum; superbi enim, quia alios despiciunt et deripiunt, ut se exalcent; hinc eos illudant, risui

exponunt, eisque detrectant, et multa improprent: quocirea dabitur eis talio et vindicta, sicut leo insidiabitur illi; id est enique illorum, ut eum ex insidiis repente et violenter occupet et perdat. Solent enim Hebrewi uti enallage numeri, et a plurali transire ad singularem per syllepsin, ut significant quod pluribus communiantur vel promittunt, id se singulis communari vel promittere: unde Graeca Complutensis et cetera pleuraque pro illi habent illis in plurali. Ex quibus sic veritas: Illusio et contumelias superbiorum est, et ultro tangunt les insidiabitur eis. Ita Palau: Solent, inquit, superbis illusiones et improperiis alios afficer; sed ei illusiones et improperiis para vindicta est, ut leo in insidiis paratur venationi, et ut leo profidit unde fera, quam venatur, nesciobit: ita et vindicta a Deo profidit, unde illorū ignorabunt. Exemplo sit illusio et improperiatio Iudeorum contra Christum, quibus ex insidiis profidit Titus et Vespasianus, omnes ut leo communies. Ubi notanda est mira Dei in Iudeo vindicta portio et proporcio: nam iisdem pressus illusionibus et probris, quibus illi illuserunt Christum, paulo post affectus est eorum rex Agrippa ab Alexandrinis, ut fusa narrat Philo in *Falso*, et ex Baronius, anno Christi 40, cap. ii et iii.

Nota, ut sciat leo. Alludere enim videtur ad apologum Apopi de leone, asino et vulpe, illo vero vulgatum: « Eospon enim dentibus et amplius annis Siracidem antecessit; floruit enim sub Cyro et Creso, cum Siracides floruerit sub Ptolemaio Lagi et Philadelpho, qui Alexandro Magno successerunt. Apologus sic sedes habet: « Asinus et vulpes, inita inter se societas, exierunt ad venationem. Leo vero cum occurisset ipsis, vulpes imminens porcilem videns, perfecta ad leonem, tradituram et asinum pollicita est, si sibi impunitum promiserit. Qui, cum dismisserum eam dixisset, illa adducto asino in casus quodam ut inciderit, fecit. Sed leo videns illum fugere minime posse, primam vulpem comprehendit, deinde sic ad asinum versus est. » Affabulatio: « Fabula significat eos qui sociis insidiantur, sepe et seipso nescios perdere. » Simili est apologus leonis, lupi et vulpis, quem mox recitabo.

Nis exempla? accepi. Simili modo Babylonii principes superbis insidiantes et illudentes Danieli, eique Dei unius cultum impropperantes, ac subdole cogentes Darium ut eum in hecum leonum iniceret; eo illeso, ipsimet in eundem jussu Danieli injecto, illico a leonibus devorari sunt, *Daniel.* cap. vi, 21. Si fratres Joseph ait gentes, virescos ab eo, licet incogniti, affici sunt; unde memoris injuria illi ante 22 annos irrigato, illico dixerunt: « Merito hec patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum. » Sic et senes impudicii insidiante pudicitie et vite Susanna, populi lapidationem, quam ipsi adornarant, ipsimet, Dei

vindicta eos perurgente, subierunt, *Daniel.* xiii. Recentius et mirabilis est exemplum in Vita S. Elisabethae, regine Portugallie, quam anno 1623 publice Urbanus VIII in Sanctorum catalogum restituisti. Cum enim illa ab auleo quodam invidente alteri gratiam regine, apud maritum Dionysium regem accusata esset adulterio, rex exandescens illico jussit alterum de adulterio cum regina commissio accusatum occidi. Dedit enim in mandatis furnariis succidentibus fornacem, ut in eam coniurerent illum, quem ipse postmodum primum summo mane ad eos esset missurus. Misit ergo alterum de adulterio suspicuum. Illi missus in illorum auditu pulsari ad Sacrum: more ergo suo illud audiri, et aliquot sequentia. Interim rex, putans eum jam in fornaceum injectum et crematum, submissit accusatum de fornaciis, interrogatum ac manda explessent. Illi igitur eum quasi primum a re ad se missum in fornaceum conjicunt et concremant, ut iussaserat rex. Ita illorus illusus est.

Tertio, sic quoque exponeo fieri, q. d. illusio et improperiatio sunt hominum superbiorum, hoc est eiis iure debentur, eosque comitanur, ut, sicut ipsi alios arroganter pre se despiciunt, eosque illudunt et probris afficiunt; si quoque alti vicissim ipsos despiciant, illudunt et probris afficiant. Haec enim est justa vindicta, que eis insidiatur, uti leo insidiatur preda sua, puta omagris aliisque feras. Huic sensu faveat Tigrina: Illusio, inquit, probrumque comitantur superbos, et ultra eius more leonis insidiabilitate.

Mystice Lyranus, « Illusio, inquit, et improperiatio superborum, » id est que a superbis humiliis et pauperibus infundunt in verbis, et vindicta » in factis, « sicut leo insidiabitur illi, » ad paenam gehennam, ut occulte quasi ex insidiis illum in eam pertrahat.

Hac facti apolugus lupi et vulpis: Leo, inquit, reger decubat, offici causa invaserunt eum cetera animalia, excepta vulpe. Lupus ergo apud leonem accusavit. Cui vulpes: Ego, inquit, o leo, pro te circumferre curvasti sola, ut malo tua a medicis remedium quererem, illudique repori. Cumque leo protinus edixisset ut remedium aperiat: Si vivum, inquit, lupum excories, et illius pellem inducas. Leo credulus continuo lupum invasit et interemuit. Quo exstincto, risit astuta vulpes calumniatoris calumpiam in ipsius recidisse caput. Unde Carmen Philarichi:

Dama pars illi, propterea para hepata dama.

32. LAQUEO PERIBUNT, QUI OBLECTANTUR CASU JUSTORUM: DOLOR AUTEM CONSETUT ILLOS, ANTEQUAM MORIENTUR. — Per laqueum synochiochis infelice sublato et impavidum casum et ransonem in quoque ruit impia, qui cum justis fabricantur. Graeco, laqueo rapaciar, qui oblectantur eas pectora, et dolor conficit eos ante mortem; Tigrina,

ante mortem dolore conscientur, q. d. Longo dolore contabescunt ante mortem, ita ut vita sit eius dura et longa mors, cui deinde succedit mors presens et eterna in gehenna. Syrus, laqua et retia ipsa scientibus ea, et ipsa comitatuua, eos usque ad diem mortis errant.

Exemplum est in Antiocho, qui, cum vexasset populum fidelem, puto Judicos, a Deo percussus dico dolore viscerum ac fetore gravi, ita ut de corpore eius vermes scaturirent, nec ipse jam aetatem suum ferre posset, suis regue ac eis invitus, longo cruciato enecatus, infilicem animam exhalavit, *Il Machab.* ix; et in Gerode, qui manes occidit ut Christum perderet, qui, quanto que post patrarium infantidium febris, tussi, dysenteria, polagra, phthisiasi sive morbo pediculare, putredine verendorum, asthmatem et fetore sua cruciatus, adeo ut seipsum occidere conatus morte, scelerum animam efflavat, ut narrat Josephus, *XVII. Antiq.* cap. x, et lib. I *Belli*, cap. xxi; et in Adriano imperatore, qui Trajano succedens, Christi et Christianorum nomen aboleret satagens, in Calvarie monte, ubi Christus crucifixus est, Iovis simulacrum consecravit; et Bethlehem, ubi natum Adonis Veneris amasii fano profanavit, tandem a Deo percussus, fluxu sanguinis, phthisi et hydrope, vivendi tardio affectus, conatus semper occidere, subtracto pugione, sevir facus petiti et venenum a medico; qui se ipse, ne derret, occidit. Tandem cibo et potu abstiens, hunc se conficit, anno Christi 140, imperi sui 21, ut narrat Orie et Spartianus in *Adriano*.

Huc facit apolugus panthere, quem recitat Phaedrus, liberius Augusti Cesaris, lib. III *Famularum*, cap. xl. Panthere enim in fossam lapsa insultabant pastores, hi lapidando, illi sortes inieundo, isti sagitando: at illi cauteles compatiendo escam illi subministrabant. Redeuntibus domum cunctis quasi fera jam perdita et sepulta, panthera e fossa exsiliit, secumque socios adducens invasit eos qui sibi insultabant. Ego, inquit, novi et notavi eos qui mihi lesserunt, parcer illos qui me juverunt, et aluerunt: illos ergo iacebavit, his, quasi gratias agens, applausit. Ta justi in has vita, velut fossa, humiliantur, uno humiliant se: affligunt et calcant eos impii: pri vero eis compatiuntur. Quare, dum in die iudicij justi ex hac fossa educentur et exaltabuntur ad thronos, ut iudicent cum Christo orbem terrarum, condemnabunt impios, qui in suo casu exsultarunt; glorificabunt vero pios qui sibi compassi sunt, iuxta illud: « Letabitur justus, cum viderit vindictam, manus eius lavabit in sanguine peccatoris, *Psalm.* LVI, 1.

33. IRA ET FUROR, UTRIQUE PREDICABILIA SUNT, ET TIE PECCATOR CONTINENS FUIT MELIORUM. — Transf. a perfidia, illusione et superstitione, ad vicinam et iram et furorem; itaque stolidi viam aut ea quae dicti capiti sequenti de iniuria et vindicta commandata, q. d. Sicut execrabilis esse dixi per-

fision et superbiam; sic pariter exsecrabilis est ira et furor. « Ira » differt a furore sicut genus a specie, et sicut imperfectum a perfecto. « Ira » enim est communis excandescentia et cupido vindictae; « furor » vero est vehementia ardentesque ira, qua homo, velut furia agitatus, raptur in gravissimas strages. Nam, ut ait S. Basilus, apud Antonium, in Melissa, part. II, cap. lxxi: « Ira excitat rixam, rixa parit convicia, convicia justus, iactus vulnera, et saepe vulnera mors consequitur. »

Porro, si vir peccator continens erit illorum, tripliciter exponi potest: primo, q. d. Erit « continens » grecè ἐπέτειος, id est compos, particeps, obnoxius illorum, scilicet ira et furoris, hoc est, peccator prelivis erit in iram et furenum, ut ob leumen volupati sibi negatam fiat iracundus et furiosus. Peccatum enim est voler furia que aliam furiam, scilicet iram et furenum, quasi sororem allicit et advocat. Unde Tigurina verit, et ira et furor exsecrabilia sunt, et vir scelerosus est obnoxius; alii, iracundia et ira, ipsa sunt exsecrabilia, et vir peccator continuat ea. Vere Seneca, in Proverbis: « Fulmen est ubi cum potestate habitat iracundia. Iracundiam qui visit, hostem vicit maximum, iratus etiam facinus

consilium putat. » Excipe vita; vitius enim irascendum est. « Non irasceri in quibus oportet, insipientis est, » ait Aristoteles IV Ethic. Vitius ergo irasci, sancti et sapientis est.

Secundo, Rabanus, q. d. Vir peccator « continens », id est « enax, erit ira et furoris, ut scilicet ea mente et memoria diu firmiterque retineat, ad se suum tempore vindicandum, cum ex adverso justus, dum ira motum sentit, cum reprimat per timorem et amorem Dei; aut, si quid iratus dixit, « illico ad cor redit et compungitur. » Psal. iv, vers. 5.

Tertio, Syrus haec accipit de ira et fureno Dei, q. d. Peccator aliis irascens, in eosque furens, pari ratione erit « continens », id est reus et obnoxius irae et furori divino, ut Deus iratus in eum quasi furens seviat, et iram ira, furenum furem punit. Sic enim verit: Odium et ira inquinamenta sunt, et vir fraudulentus perdet viam suam, et retributionem a Domino inveniet; quia omnia peccata illius observando observata sunt illi, ut suo tempore pro meritis vindicetur et puniantur. Hoc sensui faret quod subiungit Siracides: « Qui vindicare vult, a Domino inveniet vindictam. » Est hic sensus plenior, et priores duos complectitur.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur sermonem capitulo precedente de ira et vindicta. Unde septem rationibus docet: non juriam non esse ulciscendam, sed condonandam, ac plane obivioni tradicendam, neque ad vers. 15. Indus usque ad finem capituli multis ostendit, quam lingua prava detractorum et susurrionum sit pestifera: unde eam confort et in noxa prefert octo rebus nocentissimis, scilicet flagello, gladio, jugo ferro, morti, inferno, flammæ, leoni et pardo.

Porro rationes, quibus injuria condonationem suadet et persuadet, sunt haec: prima, vers. 1 usque ad vers. 5; quia si tuam injuriam vidiatur, Deus pariter suam injuriam sibi a te per peccata ultam vindicabit: sicut cum remittas injuriante, Deus tuam quoque tibi remittet; secunda, vers. 5, quia indignum est ut caro, et est, homo carneus, vili et fragilis, homini carnosus servet ob carnem et leves offensiones, atque interior a Deo gravissimarum offenditionum veniam postulet, aut ut alius pro earam condonatione obsecret; tertia, vers. 6: Memento, ait, novissimorum, et desine inimicari; quarta, vers. 8: Memorare, ait, timorem dei, et non irasceris proximo; timor enim Dei cohabet iram, utpote Deus ingratam et inveniam; quinta, vers. 9, quia lex Dei naturalis, divina et humana velat vindictam; sexta, vers. 10, quia injuria vindicta multa accumulat peccata, quia omnia per patientem et taciturnitatem existantur, Vt hinc, vers. 11 usque ad 15, quia seca turbat iratum, tolamque domum, imo totam viciniam, civitatem, et sepe totam rem publicam; ira vero remissio et patientia pacem tam inter amicos quam inimicos conciliat et redintegrat.

1. Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam, et peccata illius servans servabit. 2. Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur. 3. Homo homini reservat iram, et a Deo querit medelam? 4. In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur? 5. Ipse cum caro sit, reservat iram, et propitiacionem petit a Deo? quis exorabit pro delictis illius? 6. Memento novissimorum, et desina

inimicari: 7. tabitudo enim et mors imminent in mandatis ejus. 8. Memorare timorem Dei, et non irasceris proximo. 9. Memorare testamentum Altissimi, et despice ignorantiam proximi. 10. Abstine a lite, et minus peccata: 11. homo enim iracundus incendit item, et vir peccator turbabit amicos, et in medio pacem habentium immittet inimicitiam. 12. Secundum enim ligna silve, sic ignis exardescit: et secundum virtutem hominis, sic iracundia illius erit, et secundum substantiam suam exaltabit iram suam. 13. Certamen festinatum incendit ignem: et lis festinans effundit sanguinem: et lingua testificans adducit mortem. 14. Si sufflaveris in scintillam, quasi ignis exardebit: et si expueris super illam, extingueatur: utraque ex ore proficiuntur. 15. Susurro et bilinguis inaledictus: multos enim turbabit pacem habentes. 16. Lingua tercia multos movit, et dispersit illos de gente in gentem. 17. Civitates muratas divitum dextruxit, et domos magnatorum effudit. 18. Virtutes populorum concidit, et gentes fortes dissolvit. 19. Lingua tercia mulieres viratas ejecit, et privavit illas laboribus suis. 20. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requiescat. 21. Flagelli plagi livorem facit: plaga autem linguae communiet ossa. 22. Multi cederent in ore gladii, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. 23. Beatus qui tecum est a lingua nequam, qui in iracundiam illius non transivit, et qui non attraxit jugum illius, et in vinculis ejus non est ligatus: 24. jugum enim illius, jugum feruum est: et vinculum illius, vineulum ærum est. 25. Mors illius, mors nequissima: et utilis potius infernus quam illa. 26. Perseverant illius non permanebit, sed obtinebit vias iniquorum: et in flamma sua non comburet justos. 27. Qui relinquunt Deum, incident in illam, et exarcebunt in illis, et non extinguebuntur, et immittentur in illos quasi leo, et quasi pardus latet illos. 28. Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire, et ori tuo facito ostia et seras. 29. Aurum tuum et argentum tuum confla, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos: 30. et attende ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et sit casus tuus insanabilis in mortem.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam, et peccata illius servans servabit, — scilicet dominus. Aliqui sic exponunt, q. d. Qui vindicari vult, nonse ipse vindicet, sed domino vindictam relinquat, qui dixit: « Mihi vindicta, et ego retribuo, » Hebr. x. El: « Mea est ulio, et ego retribuo, » Deut. xxxxi. Non quasi vindicat a deo postulare licet, sed quod ipse deo ea committenda sit, omni cura deposita. Verum huic sensui repugnat greca qua habent: Qui vindicat a domino inveniet vindictam. Pro seruans servabit, a deo inveniet vindictam, qui, ut sequitur, peccata vindicantis servans servabit. Igitur « vindicari, » id est vindicare: sic enim Siracides subinde verba terminatio passiva usurpat pro deponentibus, quia significatio activa sunt, ut patet ex dictis in proposito. Unde greca habent: Qui vindicat a domino inveniet vindictam. Pro seruans servabit grece est διαχρήσις διαχρήση, id est observans observabilis, vel observans asservabilis, id est studioso et constanter ea tum oculis mentis sive observabit et annotabit, tum asservabit in memoria ut puniat. Aliqui legunt: διαχρήσις διαχρήση, id est conservans conformans; Tigurina, cupidum ultionis ultra manu et animo, qui peccata ejus sedulo conserva-

bit; Syrus, retributionem a domino inveniet (odium et ira), quia omnia peccata illius observando observata sunt illi. Ratio est, talio. Lex enim talionis habet: « Quia mensura mensi fuerit, remeticetur vobis, » Matth. vii, 2. Si ergo proximo in te peccanti non exhibes condonando clementiam, sed indignando paras vindictam; par est et justum, ut deus tibi peccanti offensas gravissimas in se admittas non condonet per clementiam, sed acerrime puniat per vindictam. Quare cum deus immensa sua clemencia penitenti peccata remittat, eorumque obliviscatur; vindicant tamen, ideoque impenitenti, peccata omnia servans servabit, id est diligentissima ea observabilis, et constantissima in mente asservabit, ut acerrime castiget et vindicet. Hoc est quod christus fuit docet in parabolâ talentorum, in qua servo nolenti dimittere conservo suppetit centum denarios, revocavit debitum centum millionum talentorum jam remissum et condonatum, omnia ab eo rigide exigesus usque ad novissimum quadrantem, Matth. xviii, 32. Iudeo jussit nos quotidie orare: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, » Matth. vi, 12, ut volentes petentes